

sector development strategy. The article describes the main approaches to the formation of the management system as integrity, identifies the types of accounting information in terms of value for management, identifies the key problems of the agrarian sector of the economy and its accounting and information support. Consequently, the lack of clear and unbiased accounting information, the imbalance in the sectoral structure of the agrarian sector of the economy weakened the systemic factors of ensuring the competitiveness of agricultural products and foodstuffs both in Ukraine and abroad, which needs further research.

Keywords: accounting, information, accounting and analytical support, agrarian sector, risks

УДК 657:005:631

ДО МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОТУЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОЦЕСІВ ЇЇ ЗМІНИ

Т. І. ДЗЮБА, аспірантка кафедри статистики
та економічного аналізу*

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: tanyadziuba@ukr.net

Анотація. У статті описано методичні підходи до моделювання економічної потужності підприємства з виділенням особливостей, властивих процесу її моделювання.

Ключові слова: економічна потужність підприємства, виробнича потужність, економічний потенціал, економічна додаткова вартість, моделювання економічної потужності, обліково-інформаційна система

Актуальність. Важливе значення для виявлення напрямів подальшого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, створення умов їхньої інноваційної переорієнтації має уточнення сутності категорії "економічна потужність підприємства", а моделювання процесу її формування конкретизує управлінські рішення щодо стратегічного розвитку підприємства в умовах високо динамічних змін ринкового середовища і глобальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою дослідження стали праці українських і зарубіжних вчених із проблем бухгалтерського обліку, аналізу, економічного потенціалу, економічної потужності, додаткової і ринкової вартості підприємства, зокрема Л. І. Абалкіна, І. О. Бланка,

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор В. К. Савчук

В. М. Жука, Р. О. Костирка, В. М. Краєвського, А. М. Кузьмінського, І. Д. Лазаришиної, Є. В. Лапіна, О. В. Олійник, В. К. Савчука, С. Г. Струмиліна, М. А. Федотової, М. Г. Чумаченка, В. О. Шевчука.

Не заперечуючи корисності напрацювань згаданих авторів, у їх роботах відсутнє комплексне вивчення проблем теорії, методології та практики формування інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку для потреб оцінки і прогнозування економічної потужності та підвищення результативності управління ринковою вартістю підприємств. Це зумовило необхідність подальших досліджень щодо вирішення проблематики моделювання формування економічної потужності підприємств у контексті підвищення ефективності управління їх діяльністю.

Метою статті є дослідження підходів та методів оцінки і прогнозування економічної потужності підприємства з використанням економіко-статистичного моделювання.

Матеріали та методи досліджень. У дослідженні використані різні методи, зокрема: монографічний – вивчення теоретичних підходів до визначення сутності «економічна потужність підприємства»; системний аналіз – порівняння існуючих та нових підходів до оцінки економічної потужності підприємства; абстрагування та конкретизації – особливості відображення складових економічної потужності підприємства на рахунках бухгалтерського обліку; статистичний – аналіз показників створеної додаткової вартості на підприємстві для оцінювання і прогнозування нарощування економічної потужності підприємства.

Робоча гіпотеза: оцінювання економічної потужності ґрунтується на припущенні, що інформаційні ресурси рахунків бухгалтерського обліку можуть бути вихідною базою для моделювання вартісного показника, що характеризує економічну потужність підприємства через елементи додаткової вартості, які включають розподілену амортизаційну вартість необоротних активів, доходи працівників, витрати на соціальні заходи, податкові платежі, чистий фінансовий результат, зміну корисності і безповоротні надходження активів, приріст вартості ділової репутації підприємства.

З огляду на той факт, що підприємство розглядається як відкрита система для споживання ресурсів, ми схилиємося до думки щодо необхідності трактування його потенціалу у значенні латинського слова «*potentia*» – потужність, сила, приховані можливості.

Потенціал, як і потужність, у деякій мірі є абстрактними категоріями, межі і складові фактори яких не чітко визначені, а їх вплив на поточні процеси як опосередковані, так і в певній мірі конкретизовані, оскільки будь-яке управлінське рішення може мати на них позитивний, або вкрай негативний вплив.

Потужність підприємства варіює залежно від різних чинників, що його формують. Так, якщо підприємство розглядається як інвестиційний проект щодо вкладання ресурсів, то результатом є створення його потенціалу, нарощування потужності.

Високий динамізм ринкової економіки, активізація процесів глобалізації та інтернаціоналізації господарського життя, посилення міжнарод-

ної конкурентної боротьби, що виступають головними ендогенними та екзогенними детермінантами розвитку економічного простору України, висувають нові вимоги до системи управління потужністю підприємств, ефективність якої залежить від її здатності швидко та адекватно реагувати на зміни глобального економічного середовища.

Важливим інструментом системних досліджень є моделювання, що має своєю об'єктивною підставою принцип відображення, подоби, аналогії й відносної самостійності форми.

Для оптимального управління підприємствами застосовують різноманітні моделі. Усі моделі мають низку загальних властивостей: відображають найістотніші сторони модельованого об'єкта, дають інформацію про фактичний стан модельованого об'єкта, а також його передбачувану поведінку. Для вирішення практичних завдань українською важливо поставити конкретну мету й у суттєвих аспектах забезпечити подібність моделі оригіналу. Статистико-математичне моделювання має широкий спектр застосування, наприклад, для побудови стратегічних та поточних планів підприємства. Моделі сприяють вирішенню низки питань, пов'язаних з розробкою альтернативних шляхів діяльності підприємства, оптимізації витрат виробництва та збуту товарів підприємства [3, с. 68]. З іншого боку, на адекватний опис поведінки реального підприємства впливає рівень практичних знань дослідника. До того ж будь-яка модель характеризується певною кількістю ознак: частина їх належить до властивостей модельованого об'єкта, а частина – до апарату моделювання.

Моделювання ефективності використання економічної потужності підприємств як об'єкта дослідження передбачає розробку певних економіко-математичних моделей для найбільш повного й достовірного відображення процесу функціонування як сукупного суб'єкта господарювання в цілому по підприємству, так і його структурних підрозділів. У системі управління підприємством реалізація найважливіших його функцій може бути формалізована через показники планування, нормування, обліку, контролю й економічного аналізу трудових, матеріальних, виробничих ресурсів, які споживаються, для одержання певних результатів. У свою чергу загальна модель реалізації результатів економіко-математичного аналізу полягає в перетворенні економічної інформації в аналітичну, яка має бути використана для прийняття відповідних науково обґрунтованих управлінських рішень.

Залежно від використовуваної інформації і ступеня її визначеності моделі класифікуються наступним чином: 1) аналітичні та прогнозні. В основі побудови перших лежать ретроспективи звітно-статистичні дані за минулі періоди, а в основі других – розраховані перспективні показники; 2) детерміновані – вхідні параметри моделі задаються однозначно, вихідні показники визначаються відповідно і стохастичні – параметри моделі, умови функціонування та характеристики об'єкта виражені випадковими величинами й пов'язані стохастичними залежностями або вихідна інформація також представлена випадковими величинами [3, с. 70].

Отже, методи статистично-математичного моделювання застосовуються для побудови оперативних, тактичних і стратегічних планів діяльності підприємств. Це, насамперед, пов'язане з тим, що ці методи дають змогу вирішити питання, пов'язані з розробкою альтернативних шляхів діяльності підприємства, оптимізацією структури їх діяльності, оптимізацією витрат виробництва та збуту продукції підприємств [1, С. 55]. Ці завдання розв'язують для визначення напрямків підвищення ефективності використання економічної потужності підприємства, підготовки проектів відповідних управлінських рішень. Розв'язання конкретного завдання аналітичного дослідження передбачає використання відповідної статистико-математичної моделі. Загальна послідовність розробки такої моделі підприємства передбачає послідовність:

- 1) визначення мети і змісту завдання дослідження;
- 2) систематизацію необхідної статистичної інформації;
- 3) побудову базової моделі;
- 4) перевірку функціонування моделі;
- 5) уточнення параметрів моделі;
- 6) використання моделі для вирішення визначеного завдання.

Між тим слід зазначити, що для методів моделювання властиві певні проблемні питання. Застосування моделей обумовлене складністю досліджуваного об'єкта, тому модель завжди простіша за оригінал. Вона абстрагується від несуттєвих якостей об'єкту. Однак у процесі дослідження ніколи не буває стовідсоткової впевненості в тому, що яка-небудь якість об'єкту є несуттєвою з погляду дослідницького завдання. Крім цього, кожна модель створюється під певне дослідницьке завдання й, якою б привабливою не була вона не може бути застосована до вирішення інших завдань. Поширене у науці перенесення моделей з одного завдання на інше далеко не завжди виправдане і обґрунтоване. Тому ці особливості методів моделювання необхідно враховувати під час моделювання економічної потужності підприємства.

Для систематизації методів і моделей аналізу та оцінювання економічного потенціалу підприємства необхідно виходити з позиції врахування природи об'єкту моделювання, характеру процесів його змін і можливостей застосування економіко-математичного апарату [5]. Дотримання принципу системності у процесі дослідження передбачає необхідність висвітлення субстанціонального (відображуючого), репрезентативного і екстраполяційного аспектів моделювання (рис. 1).

Субстанціональний аспект моделювання потужності визначає економічну природу об'єкту. Насамперед, економічна потужність є найбільш повною інтегрованою характеристикою підприємства – складної соціально-економічної системи. Тому процеси зміни економічної потужності та її складових мають як стохастичний, імовірнісний, так і детермінований характер. В економічній потужності синтезовані три тимчасові характеристики: вона відображає минулий і теперішній фінансово-економічний стан підприємства, визначає та формує майбутнє. Методами цього

аспекту моделювання є загальнофілософські та загальнонаукові методи пізнання.

Виділяючи репрезентативний аспект моделювання економічної потужності підприємства, варто представити її теоретичну й концептуальну моделі. Теоретична модель економічної потужності підприємства орієнтована на пояснення як самої потужності, так і процесів управління нею за допомогою побудови його теорії [4, с. 77]. Концептуальна модель потужності підприємства спрямована на побудову концепції управління ним і включає: розуміння потужності як джерела можливостей для досягнення стратегічних цілей підприємства, а також вихідні принципи й положення, методи й засоби її формування, використання та розвитку.

Екстраполяційний аспект моделювання потужності пов'язаний із цілями її дослідження та управління нею, визначений побудовою формалізованої схеми потужності та процесу її зміни, вибором основних характеристик і параметрів. Виняткову роль у цих процесах відіграє

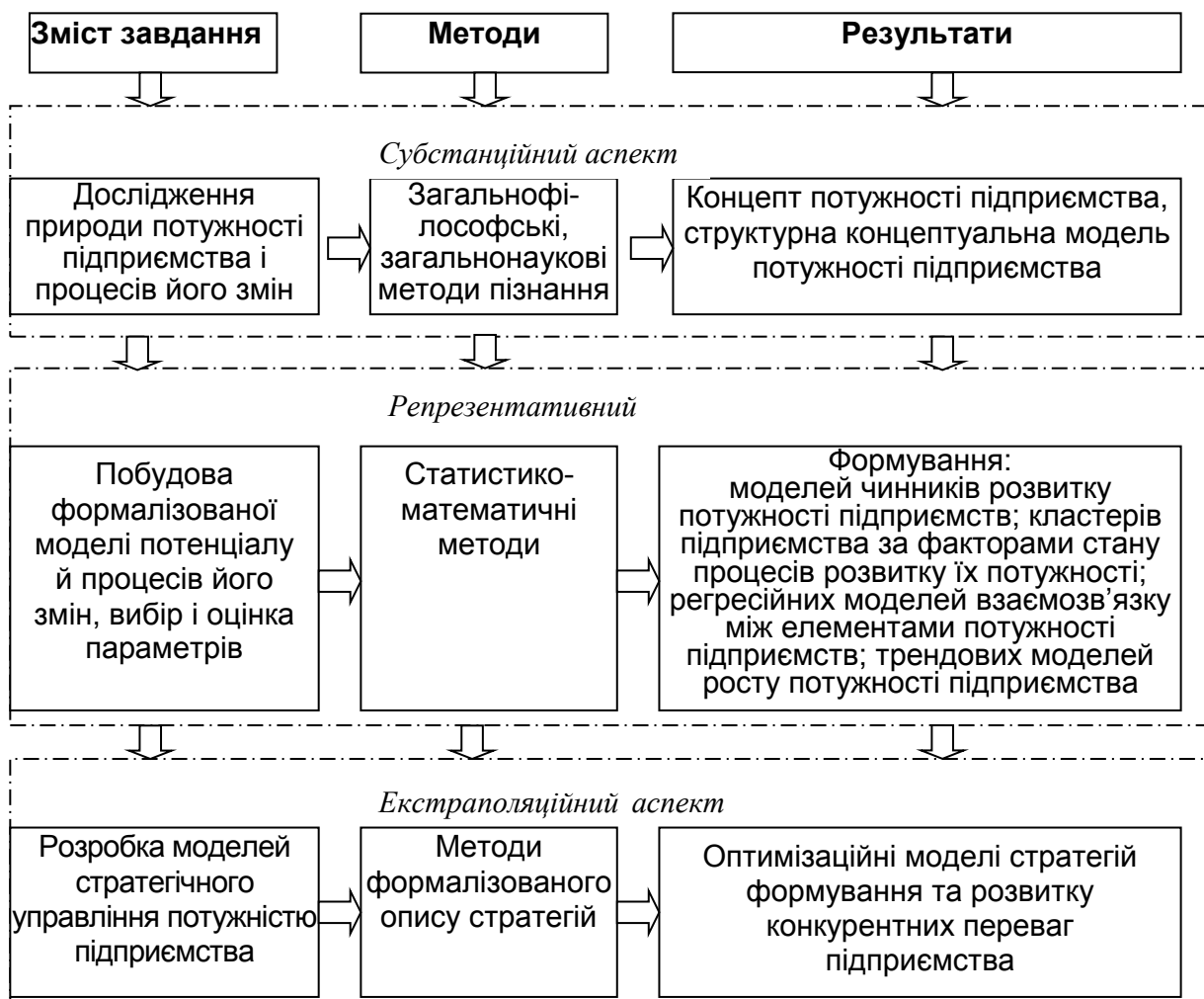

Рис. 1. Системний підхід до моделювання потужності підприємства

статистико-математичне моделювання. Перетворення формалізованої схеми в математичну модель супроводжується вибором і обґрунтуванням методів, створенням або підбором відповідних математичних функцій. Після побудови математичної моделі починається її застосування в реальних процесах управління потужністю, її аналітичне дослідження за допомогою спеціальних перетворень і розв'язків завдань. Таким чином, системне моделювання економічної потужності підприємства [4] включає дві складові:

перша – подання моделі економічної потужності підприємства й процесів її зміни як системи з основними параметрами та характеристиками. Модель економічної потужності виступає тут сукупністю взаємозалежних елементів, відрізняється структурною організацією і функціональним призначенням;

друга – системність полягає не тільки в способі подання, але й у способі вивчення сутності економічної потужності підприємства. Відомо, що моделювання – несамотійний спосіб наукового пізнання, який полягає у створенні об'єкту-моделі для методу наукового пізнання.

Звідси виникає необхідність застосування системи методів, що будується на знанні системних закономірностей.

Статистико-математичне моделювання потужності підприємства, її складових, а також процесів зміни належить до репрезентативного аспекту системного моделювання. Верифікація розроблених моделей припускає ретельний аналіз отриманих результатів, перевірку їхньої відповідності реальному стану економічної потужності і процесам її змін на підприємстві. Статистико - математичне моделювання економічної потужності включає цілий комплекс використовуваних математичних методів [4]. Водночас даному процесу властиві певні особливості:

- економічна потужність підприємства як складна соціально-економічна система має занадто складну структуру, тому не видається можливим розробити вичерпно повний комплекс статистико-математичних моделей, схем, які б охоплювали всі основні особливості й зв'язки цієї системи;

- існує необхідність спрощення об'єкту, який моделюється, виключення й аналізу деяких його другорядних особливостей для того, щоб підвести цю спрощену систему під клас уже відомих структур, що піддаються математичному опису й аналізу. Разом із тим ступінь спрощення повинен бути таким, щоб всі суттєві для потужності підприємства риси відповідно до мети дослідження були включені в модель. Зайва деталізація ускладнює побудову моделі, часто не дає ніяких переваг в аналізі взаємозв'язків між елементами потужності, процесів її зміни і не збагачує висновків. Зайве укрупнення моделі призводить до втрати істотної економічної інформації й іноді до неадекватного відбиття реальних умов;

- важливим є чітке формулювання кінцевої мети побудови моделі, а також системи показників, параметрів, критеріїв та індикаторів, що відображають об'єкт моделювання й дозволяють порівнювати різні варіанти рішення;

- вибір використовуваних статистико-математичних методів повинен мати прагматичний характер. Оптимальною є модель, що дозволяє найраціональніше рішення й найбільш точні економічні оцінки;

- остаточною критерієм вірогідності та якості моделі є економічна змістовність отриманих оцінок та їхня відповідність реальному стану потужності й процесам його зміни. Причинами невідповідності можуть бути: недостатня вірогідність використовуваної інформації; недостатньо глибокий аналіз теоретичних закономірностей, властивих потужності підприємства й процесам його розвитку;

- сформована неадекватна реальності концептуальна модель; неправильно підібраний і використовуваний математичний апарат;

- циклічний характер моделювання дозволяє постійно коректувати й удосконалювати цей процес.

Особливу складність являє собою проблема класифікації завдань статистико-математичних моделей і методів оцінки і прогнозування потужності підприємства. Труднощі полягають у тому, що завдання й методи можна охарактеризувати за декількома істотними ознаками, кожна з яких видається однаково пріоритетною.

Це пояснюється й тим, що не існує загальноприйнятої класифікації статистико-математичних методів і моделей.

Результативне управління господарською діяльністю підприємства неможливе без визначення їх економічної потужності через створену ними додаткову вартість, яка акумулює результати виробництва продукції, виконаних робіт і наданих послуг. Без такого розрахунку залишаються непізнаними основні показники діяльності підприємства, яких треба досягти у процесі створення і функціонування суб'єктів господарювання.

Головним індикатором економічної потужності на мікрорівні, на наш погляд, виступає валова додана вартість.

Результати критичного аналізу фундаментальних теоретичних надбань та їх розвиток за допомогою нових гіпотез, постулатів і підходів стали основою розробки концептуального підходу щодо формування додаткової вартості підприємства для оцінки економічного потенціалу підприємства у системі бухгалтерського обліку [6].

Економічна потужність – це наукова категорія, яка відображає складні та багаторівневі можливості впливу суб'єкту на виробничі процеси для досягнення максимальної продуктивності та отримання прибутку за умов дотримання концепції сталого розвитку (рис. 2).

Вважаємо, що всі компоненти економічної потужності сільсько-господарських підприємств необхідно вивчати і аналізувати, ставлячи на чільне місце оцінку їх можливостей адаптуватися до динамічних ринкових умов, гнучкості управлінської політики та рівня фінансового менталітету управлінського апарату, завдяки чому економічна потужність перетворюється на чинник підвищення ринкової стійкості підприємства.

Представлена взаємозалежність найточніше розкриває сутність поняття «потужність підприємства», дозволяє системно об'єднати дії підприємства для досягнення визначеного кінцевого результату.

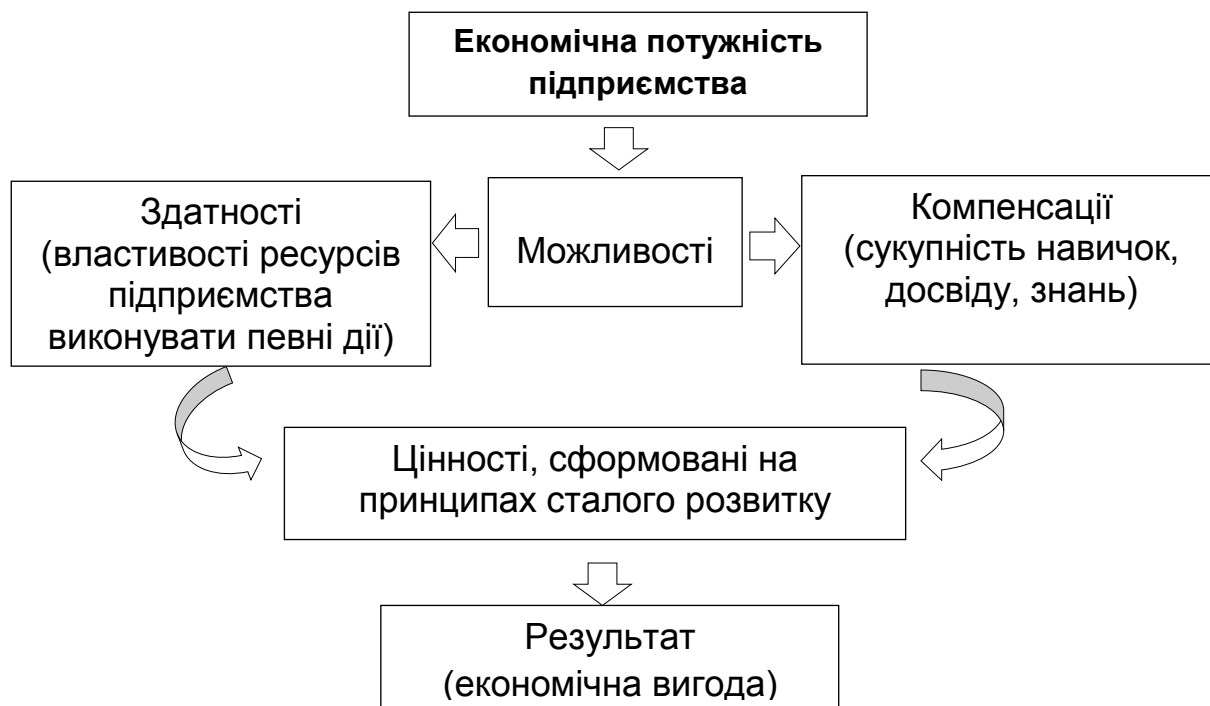

Рис. 2. Транспарентність складових економічної потужності підприємства

Ефективне функціонування підприємства, крім того, залежить від можливості отримати й використати в управлінському процесі якісну інформацію про зміни зовнішнього й внутрішнього середовищ певного суб'єкта господарювання. Задоволення інформаційних потреб користувачів, є головним завданням обліково-інформаційних систем. Водночас подальшого розгляду потребують процеси формування інформаційних каналів й удосконалення процедури обробки первинної інформації. Потужність підприємства з позицій менеджменту (або технологічна) – це максимальний річний обсяг виготовленої продукції, робіт або наданих послуг, який може забезпечити підприємство власними силами. Тобто застосовується критерій оптимальності – максимізація продуктивності.

Економічна потужність підприємства – це така продуктивність діяльності, за якої на підприємстві одержуватимуть нормативний (нормальний) прибуток.

Успішна діяльність підприємства ґрунтується на формуванні та розвитку економічної потужності, яка є основою його стійкого та успішного функціонування. Однією з ключових цілей діяльності підприємств є досягнення необхідного рівня економічної потужності, структура і характеристика якої повинні відповідати вимогам для забезпечення можливості досягнення мети суб'єктами господарювання, дотримуючись вимог сталого розвитку.

Висновки і перспективи. Таким чином, системне моделювання економічної потужності підприємства представлене аспектами: субстанціональним, репрезентативним і екстраполяційним. Субстанціональний аспект моделювання економічної потужності визначається природою

об'єкту моделювання й процесів його зміни. Економічна потужність є найбільш повною інтегрованою характеристикою підприємства, процеси її зміни мають як стохастичний, імовірнісний, так і детермінований характер. В економічній потужності синтезовано три часові характеристики: відображає минулий і теперішній стан підприємства, визначає й формує майбутнє. Репрезентативний аспект моделювання економічної потужності визначений побудовою формалізованої схеми потужності та процесів її зміни, вибором основних показників і параметрів. Виняткову роль у цих процесах відіграє статистико-математичне моделювання. Результатом репрезентативного аспекту моделювання є створення комплексу статистико-математичних методів моделювання економічної потужності підприємства та процесів її зміни. Екстраполяційний аспект моделювання економічної потужності підприємства представляє концептуальну модель управління нею, що відображає: розуміння економічної потужності як джерела створення й збереження конкурентних переваг підприємства, процесів нарощування й розвитку стратегічного потенціалу.

Сучасні економічні умови господарювання вимагають максимально-го розширення і використання прогнозування й статистико-математичного моделювання, а також подальшого вдосконалення методології та методики їх розробки, оскільки це безпосередньо впливає на якість управління процесами розвитку підприємств, їх функціональність, отримання прибутку. Нині ефективне управління підприємствами в Україні має базуватись на таких статистико-математичних моделях, у яких будуть відображені основні закономірності їх діяльності. На нашу думку, головним є визначення і досягнення такої взаємної відповідності наявних ресурсів, при якій забезпечується дотримання необхідного рівня прибутковості, достатнього для стійкого функціонування й розвитку підприємств, а також створення умов для розширення виробництва. Отже, можна сказати, що моделювання виступає основою ефективного управління господарською діяльністю будь-якого соціально-економічного об'єкту, зокрема діяльності підприємства, воно є оцінкою результатів прийнятих управлінських рішень з метою підвищення ефективності використання економічної потужності підприємства через створену додаткову вартість. Крім того, постає питання теоретико-методологічного обґрунтування використання моделювання як необхідної складової управління в сучасних ринкових умовах функціонування підприємств.

Таким чином, головною проблемою на сьогодні є відсутність системної методології, методики і практики управління економічною потужністю підприємства. А це, своєю чергою, зумовлює необхідність значного використання в управлінні аналітичних функцій, зокрема діагностики, прогнозування й моделювання. Такі функції повинні стати основними елементами в управлінні діяльністю підприємств, через виявлення основних чинників, що суттєво сильно впливають на соціально-економічний розвиток підприємств та на формування їх переваг у високодинамічному ринковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Голубева Т. С., Колос І. В. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2006. № 5(59). С. 66–71.
2. Краєвський В. М. Оптимальна величина витрат на заробітну плату як результат аналізу доданої вартості". Ринкова трансформація економіки : стан, проблеми, перспективи : матеріали IV міжнародного форуму молодих вчених / М–во аграрної політики України, Харківський національний технічний університет с.г. імені Петра Василенка. Харків : ХНТУСГ, 2010. Т. 1. С. 191–192.
3. Мармоза А. Т. Практикум з теорії статистики : навчальний посібник. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2003. 239 с.
4. Отенко І. П. Системные задачи исследования потенциала предприятия. Экономика развития. 2004. № 2С. 76–79.
5. Спицнадель В. Н. Основы системного анализа : учебн. пособие. СПб : Изд. дом «Бизнес-пресса», 2000. 328 с.
6. Струмилин С. Г. К вопросу об изменении народного благосостояния. Вопросы статистики. 1954. № 5. С. 12–28.
7. Ульянов И. П., Попова Л. В. Бухучет. Пособие для бухгалтера и менеджера. Москва : Изд-во «Бизнес-информ», 1999. 292 с.
8. Юрьева Т. В., Марыганова Е. А. Макроэкономика. Москва, 2008. 286 с.

References

1. Golubeva T. S., Kolos I. V. (2006). Methodological approaches to the assessment of the efficiency of the enterprise. Current problems of the economy, 5 (59) : 66-71.
2. Kraevskiy V. M. (2010). The optimal amount of wage costs as a result of the analysis of added value ": materials of the IV International Forum of Young Scientists [" Market transformation of the economy: state, problems, prospects. Kharkiv: KhNTUSG, Vol. 1 : 191-192
3. Marmoza, A. T., (2003). Practicum on the theory of statistics, the tutorial [Practicum z teoriyi statystyky], Kiyiv, Elga, Nika-Centr, 239.
4. Otenko, I. P. (2004) System tasks of the research of enterprise potential. Ekonomika razvitija, 2 : 76–79.
5. Spicnadel', V. N. (2000). Fundamentals of system analysis. St. Petersburg: Izd. dom «Biznes-pressa», 328.
6. Strumilin S. G. (1954). On the question of changing people's well-being. Questions of statistics, 5 : 12-28.
7. Ulyanov I. P., Popova L. V. (1999). Accounting. Book for accountant and manager. Moscow: Publishing house "Business-inform", 292.
8. Yuryeva T. V., Maryganova E. A. (2008). Macroeconomics. Educational-methodical complex. Moscow, 286.

МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МОЩНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПРОЦЕССОВ ЕЕ ИЗМЕНЕНИЯ

Т. И. Дзюба

Аннотация. В статье описано методические подходы к моделированию экономической мощи предприятия с выделением особенностей, присущих процессу ее моделирования.

Ключевые слова: экономическая мощь предприятия, производственная мощность, экономический потенциал, экономическая добавленная стоимость, моделирование экономической мощи, учетно-информационная система

MODELLING OF ENTERPRISE'S ECONOMIC POWER AND PROCESSES OF ITS CHANGES

T. I. Dziuba

Abstract. The article describes methodical approaches to modeling the economic power of an enterprise with the allocation of peculiarities inherent in the process of its modeling.

Keywords: economic power, economic potential, enterprise power, value added, accounting and information system

УДК 657.1

АНАЛІЗ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ У НАФТОГАЗОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Є. В. КАЛЮГА, доктор економічних наук,
професор кафедри обліку та оподаткування
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: kalygae@ukr.net

Анотація. Нафтогазова промисловість України здійснює повний цикл операцій із розвідки та розробки нафтогазових родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання нафти і газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам. У бухгалтерському обліку «НАК «Нафтогаз України» для відображення у фінансовій звітності інформації щодо основних засобів використовується модель переоцінки, тобто обліковуються об'єкти за переоціненою сумою, яка є його справедливою вартістю за мінусом будь-якої накопиченої амортизації та подальших накопичених збитків від зменшення корисності.

Фінансова звітність складається на підставі принципу історичної вартості, за виключенням основних засобів, які оцінюються за переоціненою вартістю. Історична вартість визначається на підставі справедливої вартості, компенсації, сплаченої в обмін на товари та послуги. Справедлива вартість розраховується як ціна, отримана за продаж активу або сплачена за передачу зобов'язання у звичайній